

TRACI ȘI DACI ÎN POLITICA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN (1975-1989)

Alexandru BARNEA *

THRACES ET DACES DANS LA POLITIQUE DU PARTI COMMUNISTE ROUMAIN (1975-1989) (Résumé)

L'auteur surprend quelques aspects de la politique nationaliste du PCR concernant les Thraces et les Daces qui ont vécu au Bas-Danube avant la conquête romaine. En commençant avec le Programme du PCR de 1975, l'accent sur l'histoire autochtone obligeait les spécialistes d'accorder une importance accrue aux Thraces et aux Daces. Les publications des institutions y spécialisées ont évité en général telle direction, par comparaison aux publications soumises directement au parti unique. D'un autre côté, les autorités ont encouragé la publication des livres des auteurs qui exagéraient le rôle et l'importance de la civilisation des Thraces dans la région ou même dans l'Empire Romain.

Mots-clé: Thraces, Daces, Gètes, Romains, thracologie, thracomanie.

0. În istoriografia românească de nivel superior, specialiștii domeniului au tratat de obicei cu echilibru și pe baze documentare cât mai solide problemele apariției, existenței și apoi romanizării tracilor, dacilor și geților. Expresia mai recentă și de sinteză privind subiectul stă la îndemână tuturor în volumele I și II din ultimele două ediții (2001 și 2010) ale tratatului "Istoria românilor", datorat Secției de Istorie și Arheologie a Academiei Române și apărut la Editura Enciclopedică. În forma convenită pentru studiul elevilor, aceleași segmente importante de istorie se regăsesc în variante rezonabile și urmând programele stabilite în ultimii ani pentru manualele de istorie eligibile opțional pentru fiecare clasă din învățământul preuniversitar. Am scris "opțional" în locul sintagmei "manuale alternative", des și greșit utilizată chiar și de unii profesori, pentru că acestea din urmă sunt, cum se știe, mai multe și nu doar două pentru fiecare clasă.

Așadar, de la nivelul școlar la cel academic, informația pentru istoria antică din aria formării poporului și limbii române se află la dispoziția tuturor celor

* Prof. univ. dr. Facultatea de istorie a Universității București, prim-vicepreședinte al Societății de Științe Istorice.

interesați. O recomandăm călduros spre a o distinge de aberațiile mai vechi și mai noi de felul celor evocate critic în comunicarea susținută la Pitești de d-l Dragoș Măndescu și fixată în scris în revista de față.

1. Program. Pentru răstimpul recent evocat în titlul notelor subsemnatului, citatul folosit ca motto de autorul mai sus numit arată maniera dictatorială și total opusă oricărui discernământ științific. Această atitudine a prins viață și a proliferat în mediile din jurul conducerii PCR. Programatic, în linia naționalistă urmată în acei ani de partidul unic, imixtiunea în domeniul istoriei a fost formulată în ceea ce s-a numit "Programul PCR de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism", publicat la Editura Politică, București, 1975.

Acesta **trebuia** să devină carte de căpătâi a întregii țări, de la școală până la mediile academice inclusiv. De la apariție și până în decembrie 1989 a fost sistematic evocat în toate documentele oficiale, de la congrese ale PCR la discursuri festive ș.a. Pentru că trebuia să fie cunoscut, era special studiat la "învățământul politic", de obicei lunar, cu participarea tuturor salariaților din toate instituțiile.

Or, prima parte a acelu "Program", cu un titlu de opt rânduri care, începând cu "lupta poporului român", voia să acopere întreaga istorie, desigur "revoluționară" a acestuia. Primul paragraf a părții I începea, sub titlul "Dezvoltarea istorică a poporului român pe calea progresului economic și social, a libertății și neamțării", cu prezentarea istoriei vechi în viziunea partidului. După o frază generală privind succesiunea pe teritoriul de azi al României a "orînduirilor sociale cunoscute pe plan universal" (desigur, potrivit doctrinei marxiste), autorii (?) programului treceau la traco-daci: "O importanță deosebită a avut organizarea statală traco-dacică, ce a atins punctul culminant în perioada regatului lui Burebista și al lui Decebal".... Mai departe: "Războaiele îndelungate daco-romane au slăbit statul dac, au schimbat în mod radical cursul dezvoltării sale istorice" (sic !). "Cucerirea Daciei și transformarea ei într-o provincie a imperiului roman – cu toate aspectele negative pe care le-au avut – au dus la împletirea celor două civilizații, au determinat o nouă înflorire economico-socială a acestor meleaguri, și-au pus amprenta asupra întregii evoluții istorice ulterioare a societății din acest spațiu geografic".

"Declinul imperiului roman, retragerea sa din Dacia au lăsat pe acest teritoriu un stat neorganizat, ceea ce s-a resimțit în capacitatea de luptă și rezistență în fața năvălirii popoarelor migratoare". Nu mai continuăm cu lupta nesfârșită care a urmat, dar trebuie spus acum că noțiunea aberantă de mai înainte, "stat neorganizat", trebuia să fie reținută și însușită de toată lumea.

2. Instituții. Desigur că toate instituțiile de profil, fie ele de cercetare, universitare sau muzeale trebuiau să studieze și să urmeze acest program. Ultimul caz era cel mai vizibil, pentru că, aveau sau nu legătură cu realitatea istorică, toate muzeele naționale și județene trebuiau, de pildă, să-i prezinte pe Burebista și Decebal. S-au inventat chiar figuri ale lui Burebista, chiar dacă nu există nici un vestigiu care s-o poată recompune. Se păstrează astăzi la Călărași, către Dunăre, între alte busturi istorice lucrate atunci, unul al lui Burebista, inventat chiar mult mai târziu, după ce directivele nu mai erau obligatorii.

Chiar dacă era impusă o aliniere, în practică lucrurile s-au petrecut diferențiat, de multe ori mimându-se sau ocolindu-se supunerea. Nu ne ocupăm aici de această evoluție ci doar, foarte pe scurt, de instituțiile pilot pentru aplicarea noilor directive.

2.1. Pe primul loc în această serie s-a aflat, cu un rol diriguitor și de cenzor, Secția de Propagandă a C.C. al PCR. Pentru domeniul discutat aici, este de reamintit că orice carte de istorie nu putea să apară fără avizul acesteia. Dăm mai jos câteva exemple de respingere.

2.1.1. Întrucât reprezentanții României la Congresul Mondial de Istorie din 1975 obținuseră ca următorul congres, cel din 1980, să fie organizat la București, specialiștii în domeniu au fost solicitați prin conducerea Academiei Române (pe atunci a RSR) să elaboreze până în 1980 un nou tratat de istorie a României, care să-l înlocuiască pe cel din 1960. Pe la începutul anului 1980, machetele primelor două volume s-au prezentat adunării istoricilor la Academia de Științe Sociale și Politice. Volumele îi aveau ca autori pe cei mai prestigioși cercetători și profesori de la acea dată din toată țara. Volumele cuprindeau toată istoria veche până la evul mediu timpuriu inclusiv. Au fost apreciate și urma multiplicarea lor până la sfârșitul verii, când începea congresul. În preajma acelei date, am aflat că volumele au fost date la topit. Nu corespundeau unor puncte de vedere ale Secției și conducerii de partid, mai ales în privința tracilor și dacilor. Ceea ce nu a împiedicat utilizarea informației din textele depuse acolo într-un compendiu semnat de primii doi funcționari pentru domeniu ai Secției și apărut ulterior.

2.1.2. Pe la jumătatea anilor 80, Editura Științifică și Enciclopedică (cum se numea atunci) ne-a solicitat, colegului Alexandru Suceveanu și subsemnatului, ambii membri ai Institutului de Arheologie din București și cercetători ai istoriei vechi la Dunărea de Jos, publicarea în limba franceză a unei noi istorii a Dobrogei în epoca romană, adusă la zi și accesibilă în străinătate. Lucrarea era gata în 1987 și a fost predată de Editură, conform mecanismului, la aceeași Secție. "La Dobroudja Romaine" a rămas acolo, blocată, până în 1990, când am reușit să o recuperăm și Editura a publicat-o în 1991.

2.1.3. Tot în 1987, o bună parte dintre autorii de la tratatul din 1980, împreună cu alții din generațiile următoare, au predat spre publicare, în coordonarea lui Constantin Preda, la aceeași Editură și de acolo la Secția de propagandă, lucrarea monumentală (care în mod tacit urma să înlocuiască tratatul eșuat din 1980), "Enciclopedia Arheologiei și Istoriei Vechi a României". Din motive asemănătoare cu cele din 1980, lucrarea a rămas blocată și nu ne amintim să se fi transmis vreo justificare. S-au putut publica, începând din 1996, primele trei volume ale enciclopediei. Motive mai curând financiare îl țin încă pe loc pe ultimul.

2.2. O altă instituție care s-a implicat mult în istoria tracilor și dacilor a fost Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă CC al PCR, aflat pe atunci, ca și Secția de Propagandă, în aceeași clădire unde se afla și CC al PCR. Au publicat pentru zona tematică și cronologică de care ne ocupăm aici, în "Anale de

istorie”, periodicul trimestrial al Institutului, mai multe persoane fără competențe în domeniu. De remarcat că aceștia nu își găseau locul nici chiar atunci în reviste specializate de reală specialitate precum ”Dacia” sau ”SCIVA” (=”Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie”) ale Institutului de Arheologie din București. Vom mai reveni asupra unora dintre acestea.

2.3. Spre finalul acestui capitol, este de amintit încă o instituție centrală care a avut preocupări în domeniu. Era (există și astăzi cu o titulatură diferită) Centrul de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară de pe lângă Ministerul Apărării, instituție la a cărei conducere se afla atunci Ilie Ceaușescu, fratele dictatorului, cu înclinații deosebite spre istoria tracilor. Acesta a decis să publice, invitând prin Institut specialiști din București și din țară, o lucrare monumentală în zece volume cu titlul ”Istoria militară a poporului român”, din care primul tom cuprindea și epoca de care ne ocupăm, până la începuturile evului mediu.

2.4. În anul 1979 a fost înființat, în subordinea Academiei de Științe Sociale și Politice (care avea de câțiva ani sub control, prin întemeierea ei, toate institutele cu specific umanist preluate de la Academia RSR), Institutul de Tracologie. Sediul acestuia a rămas în acei ani cel al Institutului de Arheologie din București. De fapt, din acesta din urmă a fost desprinsă o bună parte a personalului științific al noului institut, în frunte cu directorul atunci numit, profesorul Dumitru Berciu. Au mai fost implicați și alți arheologi din București și din țară, precum și lingviști ș.a.

Se acoperea astfel nu doar unul dintre obiectivele PCR, dar și o lipsă față de vecinii bulgari, unde un institut cu aceeași titulatură funcționa deja la Sofia sub egida Academiei Bulgare. Era condus de Alexander Fol, profesor care avea totodată o poziție importantă în Partidul Comunist Bulgar. Revista noului institut din București a preluat titulatura de ”Thraco-Dacica” împreună cu design-ul ei, folosite pentru prima dată de culegerea de studii publicată de către Institutul de Arheologie din București cu prilejul celui de al II-lea Congres Internațional de Tracologie, care a fost găzduit la București în organizarea acestuia la 4-10 septembrie 1976 (Editura Academiei, București, 1976).

Primul congres internațional cu această tematică avusese loc la Sofia în 1972, când a fost întemeiat aici și Institutul de Tracologie de la Sofia, cu publicația sa periodică ”Thracia”. Spre deosebire de ruda sa din București, acesta avea un sediu propriu.

Cu unele excepții, așa cum vom exemplifica mai jos, ținuta Institutului de Tracologie din București a rămas una destul de echibrată, de obicei respectând o înțelegere și interpretare cât mai obiectivă a surselor literare, epigrafice, arheologice și antropologice.

3. Publicații. Spre deosebire de aprecierea notată în rândurile de mai sus, nu același lucru se poate spune despre ”Anale de Istorie” a Institutului de pe lângă CC al PCR. Aceasta depășea cu mult timp îndărăt, aproape sistematic, timpurile mai recente cărora ar fi trebuit să se dedice potrivit poziției și calificării. De obicei, prin nespecialiști în domeniu, așa cum de altfel se pronunțase nr. 1 al PCR.

Ne oprim, cu predilecție în ordinea cronologică a aparițiilor, la câteva exemple.

3.1. În nr. 5 al anului XXVIII al revistei, întâlnim la p. 35-41 o serie de considerații urmând indicațiile PCR cu privire la antichitatea și sfârșitul ei pe teritoriul României. Era prima parte a articolului semnat de Ilie Ceaușescu sub titlul "De la statul dac centralizat și independent al lui Burebista la statul socialist român – unitate și continuitate". Nu putem reproduce aici toate aberațiile adunate. Pe de altă parte, nici nu știm cu al cui ajutor au fost compuse, având în vedere "pregătirea" (nu doar în domeniu) a autorului semnatar. Întâlnim afirmații fără acoperire documentară, iar altele susținute supradimensionat în text prin notele de subsol cu trimeri la autori antici, care duc la o viziune falsă asupra istoriei autohtonilor. De pildă, în cazul evocării lui Burebista de către geograful grec Strabon, citat la p.37, nota 8 (din vol.I de "Izvoare privind istoria României", București, 1964, p.237), în articol se omite citarea completă în traducerea din volum după acest pasaj: "Ba încă a ajuns să fie temut și de romani". Textul autorului antic nota în realitate mai departe: "Căci trecând plin de îndrăzneală Dunărea și jefuind Tracia, până în Macedonia și Iliria, a pustiit pe celții care erau amestecați cu tracii și cu ilirii și au nimicuit pe de-a întregul pe boii" (neam celtic) "aflați sub conducerea lui Critasiros și pe taurisci" (alt neam celtic). "Spre a ține în ascultare poporul, el și-a luat ajutor pe Deceneu, un șarlatan care rătăcise multă vreme prin Egipt, învățând acolo unele semne de prorocire, mulțumită cărora susținea că tâlmăcește voința zeilor..."

Iată, deci, cum sfetnicii semnatarului știau cum să sprijine Programul Partidului, citat de altfel la aceeași pagină între...Diodor din Sicilia și Strabon. Nu ne mai oprim, având în vedere "metodologia", la alte pasaje din acest articol.

3.2. În nr. 3/1985 al anului XXXI, p.125-130, apărea, pe cât știm, prima recenzie la vol. I din "Istoria militară a poporului român", apărut la Editura Militară, București, 1984, 438 p., sub semnătura lui Gheorghe Unc. Ne-am referit la această lucrare ceva mai sus, legat de instituția organizatoare. De remarcat că recenzentul nota la p.125 că "Lucrarea, ce urmează să apară în zece volume, sub egida a două prestigioase foruri științifice – Comisia Română de Istorie Militară și Centrul de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară – își propune să înfățișeze latura militară a istoriei noastre naționale, luptele eroice purtate...". Fraza era prea lungă, iar "spiritul", același.

Comisia, în lipsă de acoperire științifică suficientă, a apelat atunci la specialiști din instituțiile de cercetare de profil, inclusiv câțiva colaboratori ai Centrului susnumit. Cei mai mulți dintre cei 18 autori ai primului volum, în număr de 12, nu erau în vreun fel legați de mediile militare editoare. Nu vom intra aici în detalii, inclusiv cele encomiastice din recenzie. Două mențiuni sunt totuși de adăugat. Câțiva dintre autorii civili mi-au mărturisit că nu și-au mai recunoscut textul după apariție, într-atât fusese modificat în spiritul tracofil și patriotard. Solicitarea, la câțiva vreme de la apariție, a unei recenzii favorabile din partea unuia dintre cei mai avizați în domeniu, s-a soldat, la refuzul acestuia în ideea că va face recenzia cum crede de cuviință, cu demiterea lui, sub alt motiv decât cel real, la începutul anului 1989 – e vorba despre Constantin Preda (arheolog și numismat de marcă,

1925-2008) – din funcția de director al Institutului de Arheologie din București. Am aflat chiar de la el, atunci, de ce se desfășurase acel "spectacol" cu adunarea întregului institut.

3.3. În nr.5/1987, anul XXXIII din aceeași revistă apărea, la p. 134-137, sub semnătura lui Vasile Mocan, o recenzie la cartea col.dr.Gheorghe Tudor, "Armata geto-dacă", apărută la Editura Militară, București, 1986, 224 p. Autorul era unul dintre colaboratorii militari la volumul evocat anterior. Lectura, fie și numai a recenziei, arată aplecarea către comandamentele PCR. Se ajunge chiar la afirmații care transferă termeni din istoriografia recentă la epoca Latène, ca, de pildă, "începerea procesului ireversibil de reîntregire a Daciei" (p.34 din carte; sic!). "Procesul" era legat de epoca lui Burebista. Ne oprim aici.

3.4. Cităm, din aceeași revistă, doar câteva alte titluri spre edificarea lectorului nostru. În nr. 3/1984 din anul XXX, Ana-Maria Coman semna, la p.91-107, prima parte a articolului "Lupta poporului dac pentru apărarea unității și libertății sale". Îl încheia în numărul imediat următor, p.43-56. De văzut, între altele, confuzia între ceea ce autoarea credea a distinge drept tradiția populară privindu-l pe Decebal, în realitate inexistentă, și cea recompusă pe cale cultă începând din sec. XVIII-XIX și având ulterior ecou în cultura românilor.

3.5. Încheiem exemplificările din această revistă, chiar dacă seria este mult mai amplă, cu citarea rubricii a doua din nr.6/1986, anul XXXII. Aceasta urma conferirii "înaltului titlu de erou al noii revoluții agrare tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al PCR, președintele RSR". Rubrica la care ne referim era intitulată "2500 de ani de la consemnarea luptelor geto-dacilor pentru libertate și neatîrnare". Primul articol era semnat de Ilie Ceaușescu sub titlul "Geto-dacii – cei mai viteji și mai drepți dintre traci" (p.7-23). Ca și în alte cazuri din literatura encomiastică și de propagandă, citatul din Herodot folosit în titlu este trunchiat, pentru că restul pasajului nu convenea. El poate fi găsit în locul citat din autorul antic, așa că nu mai revenim asupra lui.

3.6. Remarcam, scriind ceva mai sus despre Institutul de Tracologie din București, echilibrul pe care instituția în sine și publicațiile ei au încercat și în bună măsură au reușit să-l păstreze în deceniul de funcționare de la întemeiere până la evenimentele din decembrie 1989. Aceasta, chiar dacă înființarea din 1979 a noului institut era supusă rigorilor impuse de conducerea partidului unic. Nu ne referim aici la etapa ulterioară, care, desigur, nu este lipsită de interes.

Având în vedere controlul publicațiilor de specialitate din acei ani de până în 1989, nu este de mirare că unele "scăpări" din punct de vedere științific se pot găsi în publicațiile institutului susnumit. Iată un exemplu: în nr. IX, 1-2/1988 al revistei "Thraco-Dacica", am regăsit (eram la curent la cea dată) în sumar (p.49-74), studiul privind necropola Latène de la Pișcolt, jud. Satu Mare, unde, în ilustrația grafică, titlul din frontul paginilor 51-73 a fost imprimat astfel: "Cimitirul celto-indigen de la Pișcolt". Descoperirea, dealtfel remarcabilă, confirma de fapt prezența celtică în acea regiune, deja cunoscută nu doar arheologic, ci și pe calea surselor literare antice. Adjectivul "indigen" nu avea legătură cu realitatea arheologică.

3.7. Pe la jumătatea anilor 80 ai secolului XX, un trimis al Editurii Științifice și Enciclopedice cum se numea atunci, ne solicita, ca specialiști în domeniu, colegului Alexandru Suceveanu și subsemnatului, ambii de la Institutul de Arheologie din București, un referat pentru publicarea unei cărți, al cărei manuscris imprimat ne-a fost adus. Era "Mileniul imperial al Daciei", avându-l ca autor pe Iosif Constantin Drăgan. Așa cum scria autorul, cartea prezenta istoria geto-dacilor din 106 până în 306, "ca o primă etapă a mileniului imperial al Daciei". Era deja o manifestare a tracomaniei, fie și doar prin prezentarea originii locale a unora dintre împărații romani din acel interval de timp. Or, nu se ținea seama de romanizarea teritoriilor de unde unii dintre împărații epocii avute în vedere proveneau. Vom reveni cu explicații în acest sens, pentru că, uneori, se interpretează greșit din limba latină regiunea din care cineva provenea cu naționalitatea aceuia.

3.8. Într-o vreme în care, în timpul dictaturii comuniste și înainte de a apărea internetul, nu aveam acces liber la periodice străine (presa scrisă), veneau sistematic prin poștă pe adresa unor instituții specializate de felul Institutului de Arheologie din care făceam parte, publicații periodice de felul celei intitulate "Noi tracii". Se datora, așa cum scria pe prima pagină, ca "Buletin circular tracologic", Centrului de Studii Istorice de la Veneția, al cărui editor era Iosif Constantin Drăgan. Român stabilit după al doilea război mondial în Italia, acesta promova, mai mult chiar decât o făcuseră camarazii săi din aria legionară, un tracism mai mult decât exagerat, pe care colegii noștri l-au denumit încă din acei ani "tracomanie". Apăreau, ca și în revista Institutului PCR de la București, descifrări incredibile ale unor așa-zise scrieri din epoca bronzului, ca în nr. 4 din decembrie 1974 al periodicului amintit. Îi invit pe cei curioși să vadă conținutul întregii serii, atât cât se mai poate găsi în bibliotecă.

4. În loc de încheiere, și dacă observăm că Iosif Constantin Drăgan era unul dintre emigranții români care plecaseră din România cu etichetă legionară, se poate face legătura cu naționalismul nou renăscut în România în anii 70-80 ai comunismului (pardon!, socialismului; mi s-a reproșat asta cândva după 1990 de către un specialist în domeniu pe care îl voi numi cu alt prilej). Dealtfel, influența personajului susnumit asupra politicii naționale a PCR din acei ani și agrearea lui însuși de către conducerea PCR explică măcar o parte din cele mai sus relatate. Este ca și cum cele două părți ar fi vrut să reconfirme epigrama vestită a lui Păstorel Teodoreanu din 1946: "Căpitane, /nu fii trist!/ Garda merge înainte/ prin partidul comunist!"

Autorul se pronunța astfel încă de la începuturile dictaturii comuniste din România postbelică, observând cooptarea unor extremiști de dreapta ca partizani ai noului regim dictatorial.